

บทที่ 6

สรุป และข้อเสนอแนะ

หนังสือพิมพ์เป็นสื่อมวลชนที่จัดได้ว่ามีบทบาททางการเมืองสูงเมื่อเปรียบเทียบกับสื่อประเภทอื่น โดยหน้าที่ของหนังสือพิมพ์นั้น เป็นการเสนอข่าวสาร ความคิดเห็นจากนักหนังสือพิมพ์ นักวิชาการ ผ่านหน้าหนังสือพิมพ์ ซึ่งการเสนอเหตุการณ์ทางการเมืองที่สำคัญนั้น ย่อมทำให้ประชาชนเกิดการรับรู้ปัญหา เป็นการกระตุ้นจิตสำนึกให้เกิดความสนใจในปัญหาที่เกิดขึ้นในประเทศและร่วมกันหาหนทางแก้ไข สิ่งนี้เองที่ทำให้หนังสือพิมพ์มีอำนาจ นั่นคือ อำนาจที่จะบอกกล่าวต่อประชาชนผู้เป็นเจ้าของประเทศในการบริหารบ้านเมืองของรัฐบาล อำนาจในการตรวจสอบและจับตามองรัฐบาล จึงเปรียบเสมือนพลังต่อรองอันสำคัญที่ทำให้หนังสือพิมพ์มีบทบาททางการเมืองอย่างโดดเด่น

หนังสือพิมพ์ที่สามารถกระทำหน้าที่ได้อย่างสมบูรณ์แบบก็จะต้องอยู่ในสังคมเสรีประชาธิปไตย มีการแข่งขันกันแสวงหาข่าวสารให้ประชาชนเลือกสรร ประชาชนก็มีทางเลือกในการบริโภคสื่อได้หลากหลายประเภท ทั้ง โทรทัศน์ วิทยุ หนังสือพิมพ์ ซึ่งมีทั้งที่เป็นของรัฐ และเอกชนผลิตแข่งขันกัน นอกจากความหลากหลายของประเภทของสื่อที่ประชาชนจะสามารถเลือกสรรได้แล้ว สื่อแต่ละประเภทก็จะเสนอเนื้อหาที่หลากหลาย และครบถ้วน เพราะผู้ผลิตต่างก็มีเสรีภาพที่จะแสวงหาและแสดงความคิดเห็นในแง่มุมต่างๆที่แตกต่างกันออกไป ประชาชนจึงสามารถรับรู้และสานต่อความคิดในแง่มุมที่หลากหลายนั้นได้

หากหนังสือพิมพ์ไม่สามารถกระทำหน้าที่รายงานเหตุการณ์ได้อย่างสมบูรณ์ และเต็มທີ່ก็ย่อมทำให้สังคม ปราศจากการกระตุ้นให้รับรู้ปัญหาต่างๆ โดยเฉพาะ ในสังคมที่รัฐบาล ได้เข้ามาควบคุมหนังสือพิมพ์ด้วยอำนาจกฎหมาย หนังสือพิมพ์ที่อยู่ภายใต้ระบอบการปกครองแบบอำนาจนิยม โดยรูปแบบของการปกครองในระบอบนี้ มักจะมาจากการยึดอำนาจการปกครองของฝ่ายทหาร โดยไม่ผ่านการเลือกตั้งของประชาชน แต่จะครองกำลังโดยอาศัยฐานกำลังของฝ่ายทหารสนับสนุน ซึ่งรัฐบาลที่มีลักษณะใช้อำนาจรัฐแบบอำนาจนิยมนี้จะจำกัดสิทธิเสรีภาพประชาชน ในการแสดงความคิดเห็นที่แตกต่างไปจากจุดมุ่งหมายของรัฐ ซึ่งจะมีผลอย่างมากกับสื่อมวลชน โดยเฉพาะหนังสือพิมพ์ที่ส่วนใหญ่จะมีเอกชนเป็นเจ้าของ

รัฐบาลมักจะต้องการควบคุมสื่อให้ได้ทุกประเภทเพื่อป้องกันการบ่อนทำลายอำนาจรัฐ หรือ เพื่อป้องกันความไม่สงบในบ้านเมือง

จะเห็นได้ว่า การเสนอข่าวสารของหนังสือพิมพ์ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของสังคม การเมืองที่อาจผันแปรไปได้ตามการใช้อำนาจรัฐ ความเปลี่ยนแปลงของอำนาจรัฐจากเสรีประชาธิปไตย มาสู่ระบอบอำนาจนิยมที่มีกำลังทหารสนับสนุนอยู่ ย่อมเป็นสาเหตุให้หน้าที่ของหนังสือพิมพ์ต้องหักเหบทบาทบางประการไป เพื่อคงไว้ซึ่งความอยู่รอดของธุรกิจของตน

ความชัดเจนในการเปลี่ยนแปลงของหนังสือพิมพ์จึงจำต้องศึกษาในช่วงเวลาที่มีความต่อเนื่อง ซึ่งจะให้เห็นทั้งความสืบเนื่องและความผันแปรของหนังสือพิมพ์นั้นได้ โดยในประเทศไทยนั้น พบว่าในช่วงเวลาที่มีความแตกต่างทางการปกครองสูงก็คือ ระหว่างรัฐบาล ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช และรัฐบาลนายธานินทร์ กรัยวิเชียร ซึ่งรัฐบาลแรกมาจากการเลือกตั้งของประชาชน เป็นรัฐบาลผสม 4 พรรคการเมือง และเป็นรัฐบาลที่อยู่ในช่วงหลังเหตุการณ์ 14 ตุลา 2516 ซึ่งเป็นช่วงที่ประชาชน นิสิต นักศึกษา มีเสรีภาพทางความคิด อันจะเห็นได้จากการเกิดหนังสือพิมพ์และหนังสือข่อยคิดเกี่ยวกับการเมืองต่างๆ อย่างมากมาย การเปิดเวทีแสดงความคิดเห็นทางการเมือง การเดินขบวน การชุมนุมประท้วงก็เกิดขึ้นมากในสังคมไทยอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน ซึ่งในขณะที่สังคมกำลังเฟื่องฟูด้วยเสรีภาพอย่างเต็มที่ ก็เกิดเหตุการณ์จลาจล 6 ตุลา 2519 นำไปสู่รัฐประหารของกลุ่มทหารที่เรียกตัวเองว่า คณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดินขึ้น และได้แต่งตั้งให้นายธานินทร์ กรัยวิเชียร เข้ามารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี พร้อมกับแต่งตั้งคณะรัฐมนตรี และสภาคณะปฏิรูป ขึ้นมาบริหารประเทศ ความเปลี่ยนแปลงจึงเกิดขึ้นในสังคมไทย การแสดงความคิดเห็นทางการเมืองที่เคยกระทำได้เต็มที่ ต้องขาดหายไปพร้อมกับรัฐบาลใหม่ที่เข้ามาบริหารประเทศ การต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์ และพวกฝ่ายซ้ายกระทำกันอย่างเปิดเผยแทน เพราะ ภัยคอมมิวนิสต์จัดเป็นภัยร้ายแรงอันดับแรกที่ต้องกำจัดให้พ้นไป การแสดงความคิดเห็นทางการเมืองที่เป็นไปในลักษณะที่ตรงข้ามกับรัฐ ก็อาจเป็นส่วนที่ทำให้ถูกมองว่าเป็นพวกหัวเอียงซ้าย และเป็นภัยต่อประเทศชาติได้ ดังนั้น อุดมการณ์ทางการเมืองที่รัฐมุ่งหมายจึงให้เป็นไปในทางเดียวกันคือ ต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์ รักชาติ ศาสนา และเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์ การวิพากษ์วิจารณ์การทำงานของรัฐบาลท่ามกลางวิกฤตของบ้านเมือง จึงเป็นเรื่องที่ถูกรัฐจับตามองเป็นพิเศษ

และในเมื่อบทบาททางการเมืองของหนังสือพิมพ์นั้นมุ่งเน้นที่การเสนอเหตุการณ์และความคิดเห็นทางการเมือง เพื่อกระตุ้นเตือนให้ประชาชนได้รับรู้ บทบาทในการตรวจตรา ระวังระไวการทำงานของรัฐบาล โดยสิ่งเหล่านี้ก็ย่อมปรากฏผ่านหน้าข่าวและความคิดเห็นทางการเมือง ดังนั้นเมื่อต้องการศึกษาความเปลี่ยนแปลงของอำนาจรัฐที่มีผลกับหนังสือพิมพ์ จึงต้องศึกษาถึงการแสดงออกของหนังสือพิมพ์ที่มีผลต่อรัฐบาล โดยตรง นั่นคือเนื้อหาข่าวและความคิดเห็นทางการเมือง

ความแตกต่างระหว่างเนื้อหาทางการเมืองของหนังสือพิมพ์ในสองสมัย รัฐบาล มีข้อสันนิษฐานเบื้องต้นบนพื้นฐานทฤษฎีสื่อสารมวลชน 4 ระบบ ของ เฟรด เอส ซีเบอร์ค และคณะ อีกทั้งผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ทำให้ได้ข้อสันนิษฐานเบื้องต้นว่า หนังสือพิมพ์ในยุคเสรีประชาธิปไตยนั้น ย่อมเป็นหนังสือพิมพ์ที่ย่อมจะให้ข้อมูลข่าวสารทางการเมืองแก่ผู้อ่านได้อย่างเต็มที่ เพราะปราศจากการควบคุมจากรัฐ สิ่งเหล่านี้ควรจะแสดงออกมาในรูปของความหลากหลายทั้งปริมาณข่าวและความคิดเห็นที่มากกว่า และทิศทางการนำเสนอที่ครบถ้วนทุกทิศทาง ทั้งที่เป็นการสนับสนุนรัฐบาลหรือไม่สนับสนุนรัฐบาลก็ตามที่ นอกจากนี้ในการการนำเสนอเนื้อหาทางการเมืองนั้น หนังสือพิมพ์ที่ปราศจากการควบคุมย่อมเสนอด้วยภาษา สำนวนที่ทำให้เกิดความเร้าใจสูงกว่าหนังสือพิมพ์ที่ควบคุม โดยรัฐบาลหรือเจ้าพนักงานของรัฐ

ผลการวิเคราะห์เนื้อหานั้นพบว่า ในด้านความหลากหลายของปริมาณเนื้อหาที่นำเสนอ นั้น ปริมาณเนื้อหาทางการเมืองของหนังสือพิมพ์ในสมัยรัฐบาล ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช มีความแตกต่างกับหนังสือพิมพ์ในสมัยรัฐบาลนายธานินทร์ กรัยวิเชียรมาก โดยปริมาณเนื้อหาทางการเมืองในส่วนของข่าวและความคิดเห็นของรัฐบาล ม.ร.ว.เสนีย์ อันเป็นรัฐบาลที่ปราศจากการควบคุมหนังสือพิมพ์ นั้นมีปริมาณเนื้อหาทางการเมืองสูงกว่าหนังสือพิมพ์ในรัฐบาลธานินทร์ ถึงร้อยละ 9.03 โดยมีปริมาณมากกว่าทั้งในประเภทข่าวและความคิดเห็น โดยเมื่อเปรียบเทียบระหว่างหนังสือพิมพ์ไทยรัฐและสยามรัฐแล้ว พบว่า สยามรัฐอันเป็นหนังสือพิมพ์ประเภทคุณภาพนั้นให้ความสำคัญกับเนื้อหาทางการเมืองมากกว่าไทยรัฐ โดยเสนอเป็นปริมาณที่สูงกว่าไทยรัฐมาก แม้จะเกิดการเปลี่ยนแปลงรัฐบาล สยามรัฐก็ยังเสนอสูงกว่าไทยรัฐอยู่

ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในด้านปริมาณเนื้อหาทางการเมืองนั้น สามารถอธิบายได้ว่า การที่รัฐบาลธานินทร์ ได้มีมาตรการควบคุมหนังสือพิมพ์อย่างเข้มงวด โดยอาศัยอำนาจตาม คำสั่งคณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน ฉบับที่ 42 และได้จัดตั้งเจ้าหน้าที่การพิมพ์ขึ้นเพื่อตรวจตรา ข้อเขียนของหนังสือพิมพ์ จึงทำให้หนังสือพิมพ์เกิดความหวั่นเกรงจากการสอดส่องของรัฐ การเขียนวิพากษ์วิจารณ์การทำงานของรัฐบาล จึงไม่สามารถกระทำได้อย่างเต็มที่อย่างที่เคยเป็นมาในสมัยรัฐบาลก่อน ในการเสนอข่าวการเมืองก็เป็นที่ไปเพื่อการรายงานภารกิจของรัฐบาล นอกจากนี้ยังพบว่า หนังสือพิมพ์ทั้งไทยรัฐและสยามรัฐต่างก็หันไปเสนอข่าวประเภทอื่นขึ้นมาแทนที่ข่าวการเมือง โดยเฉพาะข่าวพระราชกรณียกิจ ซึ่งเมื่อวิเคราะห์นโยบายรัฐบาล ก็พบว่า รัฐบาลธานินทร์ นั้นเน้นการรักษาสถาบันพระมหากษัตริย์ การเสนอข่าวพระราชกรณียกิจเป็นประจำก็เป็นส่วนหนึ่งที่หนังสือพิมพ์กระทำตามความต้องการของรัฐก็เป็นได้

จากการสังเกต ข่าวประเภทอื่นที่ขึ้นมาแทนที่ข่าวการเมืองนั้น นอกจากข่าวพระราชกรณียกิจ พบว่า ในสยามรัฐจะเสนอข่าวเศรษฐกิจ ข่าวเกษตรกร ข่าวสาธารณสุขขึ้นมาแทนที่ โดยแต่เดิมข่าวประเภทนี้จะเสนอในหน้าในมากกว่าจะเสนอเป็นข่าวหน้าหนึ่ง ส่วนไทยรัฐนั้น ได้หันมาเสนอข่าวอาชญากรรมขึ้นมาอย่างเต็มที่ โดยเสนอเป็นข่าวใหญ่อย่างต่อเนื่อง

ด้านปริมาณที่เสนอในแต่ละประเด็น โดยเปรียบเทียบกันนั้น เกิดความเปลี่ยนแปลงในแต่ละประเด็นค่อนข้างมาก แต่หนังสือพิมพ์จะเน้นประเด็นหลักอยู่ที่สถาบันการเมืองและการบริหารราชการแผ่นดิน ในรัฐบาลธานินทร์ ประเด็นการบริหารราชการแผ่นดิน มีเพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 7.16 แต่ในปริมาณที่เพิ่มขึ้นนี้ เน้นที่การรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ อันเป็นภารกิจในการปราบปรามคอมมิวนิสต์มากที่สุด ส่วนประเด็นย่อยอื่นๆ ก็จะเสนอในปริมาณที่น้อยมาก ในขณะที่หนังสือพิมพ์ในรัฐบาลม.ร.ว.เสนีย์ ค่อนข้างจะแจกแจงความสำคัญของเนื้อหาในประเด็นย่อยต่างๆ ออกไปอย่างทั่วถึงกัน แต่ถึงอย่างไรก็พบว่า หนังสือพิมพ์ทั้งสองสมัยรัฐบาลต่างก็เสนอเนื้อหาทางการเมืองต่อประเด็นต่างๆ อย่างครบถ้วน ไม่แตกต่างกัน เพียงแต่ว่าเสนอในประเด็นต่างๆ มากน้อยไม่เท่ากัน

ในความเปลี่ยนแปลงของแต่ละประเด็นพบว่า ทั้งนี้ส่วนหนึ่งมาจากสถานการณ์การเมืองที่เปลี่ยนไป พบว่า ประเด็นพลังทางการเมืองอันเป็นประเด็นที่เกี่ยวกับการเคลื่อนไหวทางการเมืองด้วยการเดินขบวนประท้วง การปราศรัย การจลาจล จากเดิมที่มีการนำเสนอสูง เพราะเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นบ่อยครั้งในรัฐบาล ม.ร.ว.เสนีย์ แต่กลับเป็นประเด็นที่ถูกนำเสนออย่างมากในสมัยรัฐบาลธานินทร์ ทั้งนี้ เพราะการออกกฎหมายควบคุมการชุมนุมของประชาชนซึ่งทำให้ไม่เกิดเหตุการณ์เหล่านี้ จึงทำให้เนื้อหาในประเด็นนี้ลดลงไปมาก

นอกจากนี้ในประเด็นอื่นก็มีความสำคัญขึ้นมาแทนที่ เช่น ประเด็นการปกครองท้องถิ่นที่มีการนำเสนอในปริมาณที่สูงขึ้นมาก ในขณะที่ประเด็นอุดมการณ์ทางการเมืองลดลงไปทั้งสามารถอธิบายได้ว่า ภายใต้การควบคุมหนังสือพิมพ์ของรัฐ การแสดงความคิดเห็นต่อการบริหารงานของรัฐบาล หรือ สถาบันทหารก็ไม่สามารถเป็นไปได้อย่างเสรี หนังสือพิมพ์จึงหันมาเสนอเนื้อหาทางการเมืองที่เกี่ยวกับการปกครองในระดับท้องถิ่น เช่น กรุงเทพมหานคร สภาจังหวัด เทศบาล แทนการเสนอข่าวการบริหารในระดับประเทศ จึงทำให้ปริมาณเนื้อหาประเด็นนี้เพิ่มมากขึ้น ส่วนประเด็นอุดมการณ์ทางการเมืองนั้น ก็ไม่สามารถจะเสนอความคิดเห็นทางการเมืองในลัทธิอื่นได้มากนัก นอกจากนี้ในระบอบประชาธิปไตย การเสนอความคิดเห็นตามลัทธิคอมมิวนิสต์ อาจเป็นการปลุกปั่นให้เกิดความไม่สงบในบ้านเมืองได้ หรือแม้กระทั่งอุดมการณ์ทางการเมืองแบบอำนาจนิยม ก็เป็นอันตรายต่อหนังสือพิมพ์ได้เช่นกัน

การที่หนังสือพิมพ์เสนอประเด็นต่างๆ เปลี่ยนแปลงไป เป็นเพราะหนังสือพิมพ์ คัดเลือกข่าวหรือเหตุการณ์มานำเสนอต่างกัน การจัดความสำคัญของประเด็นต่างๆ ของหนังสือพิมพ์นั้น พบว่าเป็นการอิงกับสถานการณ์การเมืองที่เกิดขึ้นในขณะนั้น เช่น ในสมัยรัฐบาล ม.ร.ว.เสนีย์ มีการเคลื่อนไหวทางการเมืองของกลุ่มพลังต่างๆ สูง หนังสือพิมพ์ก็เสนอข่าวนี้สูงตามไปด้วย ขณะเดียวกัน ความสำคัญของประเด็นข่าวการเมืองในสมัยรัฐบาลธานินทร์ ก็เปลี่ยนแปลงไป หนังสือพิมพ์หันมาให้ความสำคัญกับประเด็นการปราบปรามคอมมิวนิสต์อย่างสูง ทั้งนี้เพราะการปราบปรามคอมมิวนิสต์นี้เป็นนโยบายสำคัญของรัฐบาลชุดนี้ ดังนั้นพบว่าการจัดความสำคัญของประเด็นเนื้อหาการเมืองของหนังสือพิมพ์นั้น อิงกับสถานการณ์การเมืองที่เกิดขึ้น ประกอบกับนโยบายของรัฐอีกส่วนหนึ่งด้วย

ผลการวิเคราะห์เนื้อหาทางการเมืองในด้านความหลากหลายของทิศทางการนำเสนอ พบว่า ทั้งหนังสือพิมพ์สองสมัยต่างก็เสนอทิศทางเนื้อหาอย่างครบถ้วนทั้งทิศทางที่สนับสนุนรัฐบาล ทิศทางไม่สนับสนุนรัฐบาล และทิศทางเป็นกลาง โดยรูปแบบในการนำเสนอ นั้น จะเสนอในรูปแบบคอลัมน์มากที่สุด รองลงมา คือบทบรรณาธิการ และ จดหมายจากผู้อ่าน

แม้จะเสนอครบทุกทิศทางทั้งสองสมัยรัฐบาล แต่ความเปลี่ยนแปลงในแต่ละทิศทางก็เกิดขึ้นมาก พบว่า ในสมัยรัฐบาลม.ร.ว.เสนีย์ ข้าราชการเมืองจะถูกเสนอในทิศทางเป็นกลางมากที่สุด ส่วนทิศทางบวกและลบนั้นไล่เลี่ยกัน โดยทิศทางลบมีปริมาณสูงกว่าเล็กน้อย เมื่อมาถึงรัฐบาลธานินทร์ พบว่า ทิศทางข้าราชการเมืองก็เปลี่ยนไป คือทิศทางเป็นกลางและทิศทางบวกเพิ่มขึ้น ส่วนทิศทางลบนั้นลดน้อยลงไปมาก โดยความแตกต่างระหว่างไทยรัฐและสยามรัฐคือ ไทยรัฐเมื่อลดปริมาณเนื้อหาทิศทางลบลง แต่เพิ่มทิศทางบวกและทิศทางเป็นกลางเพิ่มขึ้นด้วย ในขณะที่สยามรัฐเมื่อลดทิศทางลบลง แต่กลับลดทิศทางบวกและเพิ่มปริมาณเนื้อหาทิศทางเป็นกลางสูงขึ้น จะเห็นได้ว่า การปรับตัวของหนังสือพิมพ์ไทยรัฐและสยามรัฐนั้นแตกต่างกัน โดยไทยรัฐพยายามเสนอทิศทางบวกมากขึ้น และลดเนื้อหาที่เป็นลบต่อรัฐบาล ในขณะที่สยามรัฐหันมาเสนอข่าวที่เป็นกลางสูงขึ้นแทน ไม่เพิ่มเนื้อหาที่เป็นบวกต่อรัฐบาลแต่อย่างใด

ในด้านของทิศทางความคิดเห็นนั้น พบว่า ทิศทางความคิดเห็นจะถูกนำเสนอผ่านทางคอลัมน์มากที่สุดทั้งสองรัฐบาล รองลงมา คือ บทบรรณาธิการ และจดหมายจากผู้อ่าน จุดที่น่าสนใจพบว่าเมื่อเทียบเป็นร้อยละของรายเรื่องที่มีการเสนอความคิดเห็นทางการเมืองทั้งหมดแล้ว พบว่า หนังสือพิมพ์ในสมัยรัฐบาลธานินทร์ ให้ความสำคัญกับจดหมายจากผู้อ่านมากกว่าในสมัยรัฐบาล ม.ร.ว.เสนีย์ ร้อยละ 1.3 ซึ่งสามารถอธิบายได้ว่า หนังสือพิมพ์ในสมัยรัฐบาลธานินทร์ พยายามจะไขเสียงสะท้อนจากผู้อ่านแทนเสียงของนักหนังสือพิมพ์ เพราะการแสดงความคิดเห็นของนักหนังสือพิมพ์เองมักจะถูกเพ่งเล็งจากรัฐ ดังนั้น เสียงสะท้อนหรือความคิดเห็นจากผู้อ่านก็น่าจะเป็นแรงสนับสนุนหรือตัวแทนหนังสือพิมพ์ในการวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลได้ทางหนึ่ง

ความคิดเห็นทางการเมืองนั้นเมื่อแยกพิจารณาตามรูปแบบ พบว่า ประเภท คอลัมน์นั้น ไม่เกิดความแตกต่างกันระหว่างรัฐบาลสองสมัย ทิศทางบวก ลบ และเป็นกลาง ถูกนำเสนออย่างใกล้เคียงกัน ส่วนบทบาทบรรณาธิการในรัฐบาลเดิมนั้น จะเสนอในทิศทางลบสูงสุด รองด้วยทิศทางเป็นกลางและทิศทางบวก ส่วนในสมัยรัฐบาลใหม่ ได้เปลี่ยนทิศทางการนำเสนอเป็นทิศทางเป็นกลางสูงสุด รองลงมาคือ ทิศทางลบและทิศทางบวก ส่วนประเภทจดหมายนั้น ในด้านความหลากหลายของแต่ละประเด็น ทั้งสองสมัยก็ไม่ได้เสนอครบทุกประเด็น ส่วนด้านทิศทางนั้นในสมัยรัฐบาล ม.ร.ว.เสนีย์ เสนอในทิศทางลบสูงสุด รองลงมาคือ ทิศทางบวกและเป็นกลาง ส่วนในรัฐบาลธานินทร์ จะเสนอจดหมายในทิศทางเป็นกลาง รองลงมาคือ ทิศทางลบและทิศทางบวก

การวิเคราะห์ระดับความเข้าใจของเนื้อหาทางการเมืองนั้นพบว่าเป็นไปตามข้อสันนิษฐานเบื้องต้น คือ ในการพาดหัวข่าวการเมืองและเนื้อหาข่าวนั้น หนังสือพิมพ์ในสมัยรัฐบาล ม.ร.ว.เสนีย์ จะใช้ถ้อยคำที่ให้ระดับความเข้าใจมากกว่ารัฐบาลธานินทร์ ส่วนในด้านความคิดเห็นนั้นไม่ว่าจะเป็นคอลัมน์ บทบรรณาธิการ หรือ จดหมายจากผู้อ่าน ต่างก็ลดระดับความเข้าใจในการแสดงความคิดเห็นลงทั้งสิ้น

การที่หนังสือพิมพ์ในสมัยรัฐบาลธานินทร์ ลดระดับความเข้าใจในการนำเสนอเนื้อหาเหล่านั้น ส่วนหนึ่งมาจาก การควบคุมหนังสือพิมพ์ตามคำสั่ง ป.ร.42 การลงข้อความใดๆที่อาจทำให้เกิดความตื่นตระหนกแก่ประชาชน ซึ่งถือเป็นการก่อให้เกิดความไม่สงบสุขในบ้านเมือง ดังนั้น หนังสือพิมพ์จึงต้องลดระดับความเข้าใจลงมาเพื่อให้พ้นจากการเพ่งเล็งของเจ้าพนักงานการพิมพ์

ทั้งนี้ โดยสรุปความแตกต่างระหว่างไทยรัฐ และสยามรัฐอยู่ที่ สยามรัฐเป็นหนังสือพิมพ์ที่พยายามคงการเสนอเนื้อหาทางการเมืองไว้ให้มากที่สุด โดยเมื่อจำเป็นต้องปรับตัวเมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลง การเสนอเนื้อหาทางการเมืองนั้น แม้จะต้องลดปริมาณเนื้อหาทางการเมืองลงไป แต่ในด้านทิศทางความคิดเห็นนั้น สยามรัฐกลับเลือกที่จะหันไปเสนอทิศทางที่เป็นกลางเพิ่มขึ้น ในขณะที่ไทยรัฐนั้นเมื่อต้องลดทิศทางลบลง ก็พยายามเสนอทิศทางบวกเพิ่มขึ้น ภายใต้การปรับตัวที่ต่างกันอย่างนี้ ทำให้สยามรัฐเป็นหนังสือพิมพ์ที่ถูกสั่งปิดถึง 2 ครั้งด้วย

กัน รวมเป็นเวลา 14 วัน การถูกสั่งปิดนี้คงจะเป็นสิ่งหนึ่งที่สนับสนุนผลการวิจัยครั้งนี้ได้เป็นอย่างดีว่า สยามรัฐได้พยายามฝ่ากระแสการควบคุมของอำนาจรัฐ ยังคงดำเนินการวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาล อย่างที่เคยเป็นมา ส่วนไทยรัฐนั้นพยายามปรับตัวเพื่อความอยู่รอด โดยเลือกการโอนอ่อนตามอำนาจรัฐมากกว่าสยามรัฐ

งานวิจัยนี้ ได้ผลการวิจัยตรงกับข้อสันนิษฐานเบื้องต้น คือ ในแง่ความหลากหลายด้านปริมาณนั้น หนังสือพิมพ์ในรัฐบาล ม.ร.ว.เสนีย์ มีปริมาณที่สูงกว่ารัฐบาลธานินทร์ ในด้านของความหลากหลายของทิศทางที่นำเสนอ นั้น หนังสือพิมพ์ในสมัชชรัฐบาล ม.ร.ว.เสนีย์ จะเสนอเนื้อหาในทิศทางลบ มากกว่าในสมัชชรัฐบาลธานินทร์ แต่ทั้งนี้ หนังสือพิมพ์ในรัฐบาลธานินทร์ จะเสนอเนื้อหาส่วนใหญ่ในทิศทางเป็นกลาง ส่วนทิศทางบวกและทิศทางลบ นั้นจะเสนอในปริมาณที่ไม่แตกต่างกันมากนัก

ในจุดที่น่าสนใจก็คือ ทิศทางความคิดเห็นในคอลัมน์ของนักหนังสือพิมพ์นั้น กลับไม่แตกต่างกันระหว่างสองรัฐบาล ซึ่งข้อสันนิษฐานเบื้องต้นนั้นตั้งไว้ว่าจะมีความแตกต่างกันอย่างมากในการแสดงความคิดเห็นผ่านคอลัมน์ ทั้งนี้อาจชี้ให้เห็นได้ว่า นักคอลัมน์นิสต์ในยุคนั้น มิได้โอนอ่อนไปตามการกดดันของอำนาจรัฐ แต่ยังคงรักษาและยึดมั่นในแนวคิดการทำงานของตนไว้ได้อย่างดี

ในด้านระดับความเร้าใจก็เป็นไปตามข้อสันนิษฐานเบื้องต้นว่า หนังสือพิมพ์ในสมัชชรัฐบาลธานินทร์นั้น ย่อมจะเสนอเนื้อหาทางการเมืองด้วยระดับความเร้าใจที่ต่ำกว่า ทั้งนี้เพราะเกิดการควบคุมจากรัฐบาล

หนังสือพิมพ์นั้นเป็นส่วนหนึ่งของสังคมการเมือง แม้จะเป็นเพียงส่วนเล็กๆ ก็ตาม แต่ก็ชี้ให้เห็นว่า เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงของการใช้อำนาจรัฐ หนังสือพิมพ์ก็ต้องปรับเปลี่ยนบทบาทของตนเองไม่ให้เป็นที่พึ่งพิงของรัฐบาล ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาจากเนื้อหาที่หนังสือพิมพ์นำเสนอจึงทำให้เห็นการปรับตัวของหนังสือพิมพ์เพื่อความอยู่รอดภายใต้อำนาจรัฐเป็นสิ่งจำเป็น เพราะหนังสือพิมพ์ที่พยายามฝ่าอำนาจรัฐก็ได้รับผลลัพธ์ คือ การถูกสั่งปิดหนังสือพิมพ์

ข้อเสนอแนะ

จากงานวิจัยชิ้นนี้ ผู้วิจัยได้พบข้อเสนอแนะบางประการที่สามารถจะนำไปใช้ในการวิจัยงานชิ้นต่อไปได้คือ

1. ในการวิเคราะห์เนื้อหาข่าวการเมืองของหนังสือพิมพ์นั้น ควรจะมีการวัดปริมาณเนื้อหาประเภทอื่นของหนังสือพิมพ์ด้วย เช่น เศรษฐกิจ อาชญากรรม กีฬาบันเทิง เป็นต้น ซึ่งจะทำให้ผู้วิจัยสามารถเปรียบเทียบเนื้อหาทางการเมืองกับเนื้อหาประเภทอื่นได้ว่า เกิดการเปลี่ยนแปลงมากน้อยเพียงไร และเมื่อเนื้อหาทางการเมืองเปลี่ยนแปลงโดยลดปริมาณการนำเสนอลง เนื้อหาประเภทใดที่ถูกนำเสนอมากขึ้นมาแทนที่
2. ควรจะศึกษาผู้ทำหน้าที่กรองสาร (gatekeeper) คือ นักหนังสือพิมพ์บรรณาธิการที่ทำหน้าที่คัดเลือกข่าวการเมืองแต่ละประเด็นที่นำเสนอด้วยว่า มีเหตุผลและเกณฑ์ในการเสนอเนื้อหาทางการเมืองของหนังสือพิมพ์อย่างไร
3. ในการศึกษาเปรียบเทียบเนื้อหาทางการเมืองของหนังสือพิมพ์ กับรัฐบาลนั้น ควรมีการศึกษาในช่วงรัฐบาลปัจจุบัน แต่เป็นการศึกษาในช่วงรัฐบาลที่เพิ่งเข้ารับบริหารประเทศในช่วงแรก กับช่วงหลังจากที่รัฐบาลบริหารประเทศไคร่ระยะหนึ่ง ซึ่งเป็นการศึกษาเนื้อหาทางการเมืองในช่วงที่เรียกว่า Honeymoon Period ซึ่งจะเป็นช่วงที่หนังสือพิมพ์ยังให้อิสระรัฐบาลในการบริหารประเทศ กับ ระยะเวลาที่รัฐบาลบริหารประเทศไปแล้ว โดยเป็นการวิเคราะห์เนื้อหาทางการเมืองของรัฐบาลชุดนี้กันแต่ต่างระยะเวลา
4. ศึกษาเนื้อหาทางการเมืองเปรียบเทียบช่วงก่อนและหลังคำสั่ง ปร.42 โดยใช้วิธีการวิจัยสาร ศึกษาความหลากหลายของประเด็น และระดับความเร้าใจของเนื้อหาทางการเมือง โดยจะเป็นการศึกษาในระยะยาว ซึ่งจะทำให้เห็นพัฒนาการของการเสนอเนื้อหาทางการเมืองของวงการหนังสือพิมพ์ไทย